

Stage als een samenspel

In deze tekst een pleidooi om tijdens de stage de student langer en vaker samen met de stageleerkracht te laten lesgeven, mogelijk tot het einde van de lerarenopleiding. Leren onderwijzen is vooral een samenspel tussen student, leerkracht en de leerlingen. Dit opleidingsdidactische idee gaat tegen de wens van veel studenten in die graag alleen een les willen draaien. In een onderwijsstage horen de leervragen van de leerlingen centraal te staan en niet de leervraag van een student. Wanneer stageleerkracht en student tegelijkertijd samen onderwijzen is de kans groter dat de leerlingen beter zullen leren. Bovendien gaan student en leerkracht ook meer van elkaar leren. Het idee van 'samen onderwijzen' stel ik daarmee tegenover het idee van 'samen opleiden'. | Chris Hazelebach

De wet samen opleiden

Scholen en opleidingen zijn verplicht om de 'Wet Samen Opleiden' uit te voeren. Deze wet moet ervoor zorgen dat lerarenopleidingen beter gaan samenwerken met scholen. Dit houdt onder andere in dat studenten, onder begeleiding van praktijkopleiders, direct in de schoolcontext ervaring opdoen en hun lesgeefvaardigheden kunnen oefenen. De vraag is hoe deze samenwerking vorm gaat krijgen. Bijvoorbeeld wordt de school een verlengstuk van de opleiding of wordt de school de bron voor de opleiding. In beide gevallen is het van belang dat voor een goede samenwerking duidelijk moet zijn wat de kern van de schoolstage is en wat de kern van de opleiding. Op het digitale platform 'Samen opleiden' gaat het vooral over de samenwerking tussen de instituten en over het professionaliseren van de begeleiders. Er is aandacht voor startende leerkrachten, maar er is weinig te vinden over hoe de inhoud van de stage vorm krijgt.

De stage is een bijzondere plek omdat daar het concrete onderwijzen van leerlingen en het opleiden van een

student samen komen. In de klas is het de taak van de leerkracht (vakleerkracht, groepsleerkracht of vo-leerkracht) om op hetzelfde moment zowel te onderwijzen als op te leiden. Wat goed onderwijzen is wordt voor een groot deel bepaald door de leermogelijkheden van de leerlingen en wat goed opleiden is wordt mede bepaald door de leermogelijkheden van de student. Het grote gevaar van samen opleiden zou kunnen zijn dat de leerdoelen voor de student belangrijker zijn dan de leerdoelen voor de leerlingen. Ofwel de leerkracht is meer bezig met opleiden dan met onderwijzen. Dat kan niet de bedoeling zijn van dit project, want in het onderwijs aan leerlingen mogen stagedoelen niet ten koste gaan van deze leerlingen. Voor een goede samenwerking tussen onderwijzen en opleiden is het handig om eerst het verschil duidelijk maken.

Opleiden gaat vooral over de ervaringen van studenten en onderwijzen gaat over de ervaringen van leerlingen. Opleiden is wezenlijk iets anders dan onderwijzen, omdat de doelgroep en de leerdoelen anders zijn. Studenten

worden opgeleid in het onderwijzen. Onderwijzen leert een student vooral op de stageschool en niet op een opleiding. Op de opleiding leert de student iets over het onderwijzen mede aan de hand van wat die in de stage heeft meegemaakt. De kern van opleiden gaat over stage-ervaringen en hoe die verbonden kunnen worden aan een algemene kennisbasis.

In deze tekst wordt alleen naar de stage gekeken en een pleidooi gehouden om niet opleiden, maar onderwijzen centraal te stellen, zodat uiteindelijk de leerlingen beter onderwijs krijgen.

Onderwijs verandert voortdurend

Het onderwijs is altijd in verandering, omdat het deel uitmaakt van een samenleving die nooit stil staat. De ongewisse toekomst maakt het opleidingen lastig om studenten goed voor te bereiden op hun baan. De belangstelling van leerlingen is breder dan vroeger, ouders bemoeien zich op een andere wijze met de school, de overheid komt met nieuwe kerndoelen (bijv. burgerschap) en de opkomst van de digitale media: dat alles zorgt ervoor dat weinig hetzelfde blijft. Elke school zoekt naar oplossingen voor de problematieken rondom bijvoorbeeld het beweeg-/taal-/rekenniveau van de leerlingen, de onrustige groepsdynamiek, de gedragsproblemen van sommige leerlingen. Studenten ervaren op de verschillende stageplekken dat elke school anders is en dat elke groepsleerkracht eigen oplossingen heeft gevonden. De stagewerkelijkheid is zo divers dat het lastig is om studenten daar goed op voor te bereiden. Het is daarom begrijpelijk dat een opleiding samenwerking aangaat met de

scholen, omdat dat de plek is waar studenten daadwerkelijk leren onderwijzen. De vraag is op welke wijze die samenwerking vorm moet krijgen.

Veranderingen in de opleidingen

De opleidingen hebben hun curriculum voortdurend aangepast. Zo is er meer aandacht voor reflectie om studenten te helpen hoe ze eigen oplossingen kunnen vinden in het complexe onderwijsveld. Studenten doen meer onderzoek naar wat er goed en misgaat in het onderwijs en welke vernieuwingen dienstbaar zijn. Opleidingsvakken

worden geïntegreerd in brede onderwijsthema's. De eigen vaardigheid van de student wordt strenger getoetst.

Deze aanpassingen verliepen gelijktijdig met de behoefte van studenten aan meer keuzemogelijkheden tijdens de opleiding. Bijvoorbeeld studenten kunnen in het derde studiejaar een halfjarige minor kiezen. De consequentie kan zijn dat de student tijdens de minor geen onderwijsstage loopt, waardoor er in het derde studiejaar een stage-gat van zes tot acht maanden ontstaat. Daarnaast is op hogescholen een flexibilisering van het programma gaande,

waardoor een student meer invloed heeft op zijn eigen opleidingsroute. Hierdoor wordt het voor lerarenopleidingen lastiger om vanuit een gemeenschappelijk programma de studenten te leren onderwijzen. De stage op de scholen wordt daarom nog belangrijker.

De stage als basis van leren onderwijzen

Wanneer studenten naar de lerarenopleiding komen, weten ze al veel over onderwijs. Als ex-leerling hebben ze veertien jaar leerkrachten aan het werk gezien. Deze oude beelden zijn de basis voor het leerproces van de student. Tijdens de eerste stage ervaren studenten dat zelf onderwijs geven toch iets anders is dan onderwijs krijgen. Deze omslag van leerling naar leraar gebeurt in de stage en niet op de opleiding waar ze gewoon leerling blijven. Daarom is de stage essentieel voor leren onderwijzen. Korthagen (1996) noemt dit realistisch opleiden waarbij het leren onderwijzen begint in de stage en dat op basis van stage-ervaringen de student met behulp van praktijkgerichte schema's reflecteert over hun eigen onderwijsbeelden en zodoende tot 'kleine' theoretische inzichten komt. Deze 'kleine' theoretische inzichten kunnen dan weer een inspiratie zijn voor een omgekeerd leerproces van theorie naar praktijk (zie het bonusartikel De uitdaging van opleiden van beweegonderwijzers bij dit magazine).

De student heeft richtlijnen nodig om waardevol in de stage te functioneren, maar de hoeveelheid informatie kan beperkt zijn als de stagecontext op maat is van een beginnende stagestudent. Leren onderwijzen kent dezelfde principes als leren bewegen, succesbeleving zorgt voor zelfvertrouwen en dat is nodig voor beter worden.

Een didactische opbouw van de stagecontexten in de loop van de opleiding (Hazelebach, 2018) zorgt ervoor dat een student eerst in een makkelijke omgeving leert onderwijzen en later in een complexe omgeving. Te snel van een makkelijke naar een moeilijke stagecontext is wel uitdagend, maar ook stressvol voor de student, wat niet helpt om leerlingen te onderwijzen. Niet alleen de

stagecontext is belangrijk voor het leren onderwijzen, ook de mate waarin de student samen of alleen de les moet verzorgen. In het begin van de stage geven de stageleerkracht en de student vaak samen les, maar de wens is dat de student zo snel mogelijk alleen de les geeft, omdat ze denken dat de student daar het meest van leert. Dit is een misvatting. Mogelijk was dit vroeger wel het geval, toen het onderwijs minder complex was, maar tegenwoordig ontstaat er veel onrust in de klas als een student de les geeft. Natuurlijk leert een student

van fouten maken, maar het gaat wel ten koste van de leerlingen. Op een school, dus ook in een stagecontext, staat niet de leervraag van de student centraal, maar die van de leerlingen. In de schoolklas gaat het niet om het opleiden van de student, maar om het onderwijzen van de leerlingen. Daarom is het jammer dat de kundige leerkracht tijdens de stage aan de kant zit en de student in zijn eentje onderwijst. Door 'samen te onderwijzen' is het beter mogelijk om te voldoen aan de leerkansen van leerlingen en van de stagestudent.

De stageleerkracht als meester(es)

De stageleerkracht kent de leerlingen, heeft een groeps sfeer in de klas gecreëerd die past bij zijn eigen sociale vaardigheden, werkt volgens een vakwerkplan en heeft in de jaren daarvoor een geschiedenis met de leerlingen en school opgebouwd. Elke stageleerkracht is een meester(es), omdat die in de ogen van de leerlingen (en zeker de lastige leerlingen) degene is die weet wat er nodig is. Een meester(es) kan met een oogopslag de groep rustig krijgen, of met een grapje de sfeer veranderen,

weet welke oefening wel of niet bij een kind past en wie een waarschuwing moet krijgen of een compliment. De student is er maar een of twee dagen en soms maar voor een half jaar en mist daardoor de noodzakelijke voorwaarden om goed onderwijs te geven. Natuurlijk zijn er talentvolle studenten die heel snel door hebben wat er in de klas nodig is, maar dat zijn uitzonderingen. Voor een student is het onmogelijk en onwenselijk om hetzelfde gedrag te vertonen als de stageleerkracht. Leerlingen voelen het als de student het gedrag van de leerkracht gaat imiteren en dat werkt meestal minder goed.

In het huidige complexe onderwijs is het raadzamer om de stageleerkracht, de meester(es) van de klas te laten zijn en de student de gezelschap. Zoals vroeger in de middeleeuwen, iemand was een gezelschap bij een timmerman en leerde het vak door mee te kijken en te oefenen. Dat betekent dat stageleerkracht en student samen onderwijzen en de leerkracht de eindverantwoordelijkheid en de leiding heeft. De student kijkt de vaardigheden van de meester(es) af en oefent die in de praktijk onder toezicht van de meester(es). De meester(es) kan dan zelf ook blijven onderwijzen, door bijvoorbeeld extra aandacht te besteden aan een kind. Soms gaat de student de fout in waardoor de leerlingen de weg kwijtraan, dan is het handig dat de meester op tijd met de student overlegt wat er gaande is. Dat overleg kan opleveren dat de student iets anders gaat proberen of dat de meester het zelf doet als voorbeeld. De keuze wordt bepaald door de meester die een inschatting maakt wat het beste is voor de betreffende leerling of groep. Mijn ervaring met deze werkwijze is dat directe feedback tijdens de les beter beklift dan een gesprek achteraf over wat er gebeurd is. Aan het einde van een les zit de student vol met indrukken en heeft vaak geen zin en of energie meer om diepgaand terug te blikken op de les.

Overleg tijdens de les tussen leerkracht en student is een soort mini-onderzoek over wat er wel of niet kan gaan werken om een probleem op te lossen. Uiteindelijk is de kans groter dat de leerlingen beter onderwijs krijgen als leerkracht en student samen onderwijzen

dan dat de leerkracht of de student het alleen doet.

De student als gezelschap

De studenten hebben vroeger als po- en vo-leerling vooral één leerkracht voor de klas zien staan. 'In je eentje voor de klas' is een beeld waarmee ze naar de opleiding komen. Onder studenten heerst een code dat je een betere stagestudent bent als je alleen voor de klas staat. Voor beginnende studenten is de didactische kijkvraag 'loopt de organisatie', belangrijker dan 'lukt de activiteit' of 'leeft de betrokkenheid' bij elk kind. Alle drie didactische kijkvragen (Walinga & Koekoek, 2024) zijn behulpzaam voor het leren onderwijzen in de stage. De traditionele volgorde was dat een student eerst orde (klassenmanagement/loopt't) moest leren houden en dat daarna ruimte was om leerhulp te geven (lukt't) en tenslotte de aandacht gericht kon worden op specifieke gedragsaspecten (leeft't).

Deze volgorde is zeker van belang als je alleen lesgeeft, maar in een stagecontext waar leerkrachtleerkracht en student samen onderwijzen kan de volgorde van 'lolule' aangepast worden. De stageleerkracht zorgt voor de organisatie van de les (loopt't), waardoor de student eerder contact kan maken met de beleving van de leerlingen (leeft't) en vandaaruit elk kind kan helpen om de activiteit te verbeteren (lukt't). Wanneer studenten begrip hebben over wat leerlingen beleven en hoe de activiteit aangepast kan worden, dan zullen ze op den duur makkelijker begrijpen waarom bepaalde organisatievormen meer of minder geschikt zijn voor bepaalde groepen. Deze omkering van de volgorde van 'lolule' naar 'lelulo' is voor studenten soms lastig, omdat ze moeite hebben om contact te maken met leerlingen. Bij het leren begrijpen van een leerling heeft de leerkracht een belangrijke rol, omdat die het kind al beter kent. Deze kennis over een bepaald kind is geen algemene pedagogische of psychologische kennis, maar specifieke eigenaardigheden die in de omgang met het kind helder worden. Dit geldt ook voor het geven van leerhulp bij de activiteit. Er zijn algemeen methodische richtlijnen over wat makkelijker en moeilijker is die altijd en overal

opgaan, maar in de complexiteit van het onderwijs werkt leerhulp bij elk kind net even anders. Het ervaren van deze verschillen is van belang om uiteindelijk te begrijpen waarom de algemene richtlijnen soms wel en soms niet werken. In de positie van een gezelschap naast de meester(es) is het voor de student makkelijker om ervaringen op te doen met betrekking tot alle drie de didactische kijkvragen: leeft de betrokkenheid, lukt de activiteit en loopt de organisatie?

Stage: onderwijzen als samenspel

Hierboven is een pleidooi gehouden dat in de stage de stageleerkracht en de stagestudent samen blijven onderwijzen, zodat de leerlingen en de student het meest kunnen leren. Helaas zijn er veel stageleerkrachten die aan de kant blijven zitten en aan het einde van de les vertellen wat er goed ging en wat beter kan. Dat is jammer voor de leerlingen, voor de student maar ook voor de stageleerkracht. Door samen te onderwijzen en in gesprek te gaan over wat beide aan het doen, voelen en denken zijn, kunnen ook voor de stageleerkracht nieuwe perspectieven ontstaan. Hoe mooi is het als leerlingen bij de leerkracht en student zien hoe zij zelf aan het leren zijn.

Sommige studenten hebben angst dat ze door de leerlingen niet als volwaardig worden aangezien als de leerkracht komt helpen. In het basisonderwijs is dit zeker niet het geval. Leerlingen zijn met elkaar bezig en veel minder met wie voor de groep staat. Bovendien zijn in conflictsituaties de leerlingen meer gericht op de leerkracht dan op de student. Het conflict is sneller opgelost als de leerkracht een handje helpt. De student kan dan afkijken hoe de leerkracht dit doet. Niet om het precies zo na te doen, maar om te zien hoe dit werkt bij deze leerkracht en dit kind.

Afkijken is voor een beginnende student vaak een goede manier om iets te leren. Het leren verloopt dan impliciet, zonder veel nadenken, vooral door nadoen. Later volgt het expliciet leren over hoe het beter kan. Het is zeker niet de bedoeling dat de student precies nadoet wat de leerkracht doet. Dat kan ook niet. In het nadoen ontstaat er altijd

een verandering, omdat een student andere eigenschappen heeft. Juist het ervaren van die verschillen zorgt voor een leerproces. In de loop van de vier opleidingsjaren komt een student verschillende stageleerkrachten tegen. Dat zorgt voor diversiteit waarin een student zelf moet leren kiezen wat wel en wat niet past bij zijn eigen leerbehoefte.

Afhankelijk van de stagecontext is het prima dat de student aan een makkelijke klas ook een keer alleen een les geeft, om te ervaren hoe dat is. Maar pas als een student is afgestudeerd en alleen verantwoordelijk is voor een eigen klas, begint het proces van alleen leren lesgeven. Het begeleiden van beginnende leerkrachten is voor de school veel belangrijker dan het begeleiden van studenten.

Wat is de taak van de opleiding?

Als in de stage het samen onderwijzen centraal staat, dan kan de opleiding de stage overlaten aan de

stageleerkrachten. Ze mogen erop vertrouwen dat in een stage waar de stageleerkracht de leiding houdt een student voldoende onderwijservaringen opdoet. De opleiding hoeft dan minder voor te bereiden op de stage, dat is dan meer de taak van de leerkracht.

De taak van de opleiding wordt dan om de stage-ervaringen van de studenten met elkaar te bespreken en te verdiepen. Bij het verdiepen gaat het om het zoeken naar kleine praktijktheorieën die passen bij de stage-ervaringen en nieuwe perspectieven op beter onderwijs openen. In de stage zal dan blijken of die nieuwe perspectieven behulpzaam zijn. De diversiteit aan ervaringen die studenten inbrengen is een gouden bron om op de opleiding te onderzoeken welke van die ervaringen in meer of mindere mate past bij het eigen toekomstbeeld van de student. Hier zit een belangrijk verschil tussen opleiden en onderwijzen: Opleiden gaat over de ervaringen van studenten en onderwijzen gaat over de ervaringen met leerlingen.

Opleiden is daarom iets anders dan onderwijzen. Onderwijzen leer je op de stageschool en op de opleiding leer je je stage-ervaringen te koppelen aan een algemene kennisbasis. Niet de theorie of de kennisbasis moet centraal staan in de opleiding maar de terugblik op de stage-ervaringen. De kunst van opleiden is om deze stage-ervaringen te verbinden met de kennisbasis.

Bovenstaande opvatting over samen onderwijzen in de stage en de taak van de opleiding zorgt ervoor dat de positie van de algemene stageschoolbegeleider ook kan veranderen. Deze hoeft niet meer de studenten 'op te leiden', dat gebeurt op de opleiding en de stageleerkracht in de klas zorgt voor het leren onderwijzen. Ervan uitgaande dat een afgestudeerde student in bovenstaande setting minder ervaring heeft met alleen lesgeven, wordt het nog belangrijker dat een beginnende leerkracht op de eigen school direct ondersteuning krijgt. De schoolbegeleider kan dit als beste, omdat die de cultuur van de school kent, weet hoe de vorige leerkracht heeft lesgegeven en mogelijk de leerlingen van de klas kent. Een afgestudeerde student is bekwaam om te starten, maar is pas na vijf jaar lesgeven echt startbekwaam om zelfstandig op een nieuwe school te beginnen. De overgang van 'samen onderwijzen' tijdens de opleiding naar 'alleen onderwijzen' duurt een tijd en vraagt van de school om wekelijkse begeleiding. Mogelijk kan dit er ook voor zorgen dat beginnende leerkrachten langer op een school blijven werken. ●

Bronnen

Korthagen, F. (1996). *Leraren leren leren, Realistisch opleidingsonderwijs*. Vossiuspers AUB.
Walinga, W., Koekoek, J. (2024). *Handboek loopt't lukt't leeft't*. Golazo Media.
Hazelebach, C. (2018). De klas als piste. *LO Magazine* 106(6), 21-24.
Hazelebach, C. (2015). Het coachen van een stagiaire. *LO Magazine* 103(1), 31-32.
Website <https://www.platformsamenoopleiden.nl>

Contact

ca.hazelebach@planet.nl

Chris Hazelebach was opleidingsdocent aan de Calo

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

stagelopen, samen opleiden, samen onderwijzen, opleidingsdidactiek, lerarenopleiding